

Nutidsbevægelser i dansk Haandværk og Industri.

En Oversigt

af

Adolf Bauør.

Selv en ikke meget omhyggelig Iagttager vil ikke have kunnet undgaa at lægge Mærke til, i hvilken Grad Industri og Haandværk i de senere Aar ere komne til at spille en Rolle i vort offentlige Liv. Fra en som oftest ubemærket og tavs Tilværelse ere de efterhaanden blevne fremtrædende Faktorer i dette. Der oprinder ikke en Valgdag til Rigsdagen, uden at man hører Tale om deres Kandidater. Ved de kommunale Valg opstille de ligeledes ofte deres Repræsentanter. Industri og Haandværk have deres »Fællesrepræsentation«, i hvilken en Række af de forskellige Spørgsmaal, der angaa dem, drøftes og give Anledning til Resolutioner, Andragender eller praktiske Resultater, og i Forbindelse med den staar en Kreds af Centralforeninger og af de endnu talrigere Haandværker- og Industriforeninger, der ved Foredrag, Diskussioner, Udstillinger, Haandværkerfester, selskabelige Sammenkomster minde om deres Tilværelse. Der existerer et Haandværkerblad foruden en stadigt

voxende Række faglige Organer. Industriens og Haandværkets Dyrkere, der tidligere kun i ringe Grad traadte offentlig frem, tage nu stedse hyppigere Ordet baade mundtlig og skriftlig for at drøfte deres Anliggender og fremsætte deres Meninger og Besværinger. En Række Love, væsentlig vedrørende Haandværkets og Industriens Forhold, have i de senere Aar set Lyset eller ere under Forberedelse, og endelig yder Staten et stedse voxende Tilskud til deres Fremme. Der er for en væsentlig Del paa Foranledning af disse to Næringsklassers Dyrkere nedsat en Næringslovkommission, hvis Opgave hovedsagelig bestaar i at ordne deres fremtidige Forhold. Der er stadig Tale om Industriens og Haandværkets Organisation, og det hyppig nævnte »Haandværkerspørgsmaal« — Ordet taget i udvidet Forstand — samler i ét Udtryk de Anliggender, Ønsker og Forhaabninger, der ligge hele den Stand, som er knyttet til Haandværket og Industrien, paa Hjærte.

Man behøver ikke at gaa langt tilbage for at mindes en Tid, hvor alt Dette endnu ikke existerede. Det skønnes bedst, naar man ser tilbage til den Tid, da Næringsloven og Toldloven blev til. Den 1. Januar 1892 var der forløbet 30 Aar, siden Næringsloven traadte i Kraft; den 4. Juli iaar er der hengaaet 30 Aar, siden den nu gældende Toldlov blev til. Det er de to største og vigtigste Lovarbejder for Industri og Haandværk, der i en Menneskealder have set Lyset her i Landet, men skønt Utilfredsheden med dem strækker sig langt tilbage, staa de endnu ved fuld Kraft. Hvor stærkt Sindene end sattes i Bevægelse ved de Kampe, der gik forud for Næringslovens Udstedelse, og hvor ivrige Debatter end tidligere Toldkampe mellem

de da bestaaende Repræsentanter for de modsatte Anskuelser: »Foreningen af 1862 til den indenlandske Industris Fremme« og »Frihandelsforeningen«, fremkaldte, tabte Virkningerne heraf sig forholdsvis hurtigt. Da Næringsloven var underskrevet, døde den Bevægelse, som dens Fremkomst havde givet Anledning til, temmelig hurtig hen. Slaget var tabt, og de Overvundne nedlagde Vaabnene. Siden da har Spørgsmaalet om Næringsfriheden ikke for Alvor været fremdraget, før vi naa op til Nutiden. Derimod har der unægtelig oftere været Liv i Toldspørgsmaalet, og det har ogsaa vist sig i Stand til hver Gang det kom frem — som f. Ex. paa de bevægede Generalforsamlinger i Industriforeningen i København i Treserne og paa Industrimødet i København i 1872 — at tænde Gnister, som kunde faa Rakter til at knalde af og Bomber til at springe, men Gnisterne slukkedes snart igen, og Røgen drev hurtigt bort. Man maa nær op til Nutiden, før man genfinder Bevægelser i Anledning af disse Spørgsmaal, som ikke ere tilfældige eller vilkaarligt fremkaldte, men som hidrøre fra, at nu en hel stor Samfundsklasse fremsætter Krav, som den forlanger fyldestgjorte paa en for den tilfredsstillende Maade. Det er da tydeligt, at der i den forløbne Aarrække er foregaaet en Udvikling, under hvilken Industri og Haandværk ikke blot ere voxede op til at blive Faktorer af Betydning i vort Samfund, men ogsaa have faaet deres særegne Krav, som de mere eller mindre klart og bevidst søge at formulere. Det skal være de følgende Linjers Opgave at forsøge paa at vise, hvori denne Udvikling bestaar, og hvilke Maal den har sat sig. Maaske lader der sig ogsaa uddrage nogle Resultater deraf for Fremtiden.

Man ved, hvorledes Forholdene vare her i Landet, den Gang Næringsfriheden blev indført. Det er sagt ofte nok, at man begik en stor Fejl ved at springe fra de gamle, hævdvundne Lavstilstande ud i den mest ubundne Frihed — og det er selvfølgelig rigtigt. Et andet Spørgsmaal er, om Forandringen hos os — under de givne Forhold — kunde være foregaaet paa anden Maade. Man havde jo gjort noget ganske tilsvarende i politisk Hensende, og det var det samme Parti, som havde Styrelsen i 1848, der ogsaa gennemførte Næringsfriheden. Man kunde maaske endog føre denne Lighed ud i Detaillerne; det synes utvivlsomt, at Frederik den Syvendes Underskrift paa Næringsloven af 29. December 1857 erhvervedes ved et Coup de main. Endda var man hensynsfuld nok til ved Indførelsen af Næringsfriheden at indsætte en Overgangsperiode paa fem Aar, uden at denne dog blev benyttet.

Altsaa stod man uforberedt til at tage mod Friheden og Alt, hvad den førte med sig, da den 1ste Januar 1862 oprandt. Det er rimeligt, at de gamle Lavmestre ventede paa denne Dag at se Jorden aabne sig, medens omvendt de forholdsvis faa Industridrivende, der havde været Genstand for saa mange Chikaner fra Lavenes Side, maaske ventede at se Himlene aabne sig. Ingen af Delene skete selvfølgelig, men varede det end rundelig Tid, før den indtraadte Forandring mærkedes, saa føltes den til Gengæld saa meget desto grundigere, efterhaanden som Tiden skred frem; thi den var i Virkeligheden af en meget dybtgaaende Natur.

Dette hænger sammen med det Tidspunkt, paa hvilket Forandringen kom til at foregaa hos os. Det var ved Aarhundredets Midte. Men det er netop i den

sidste Halvdel af dette Aarhundrede, at de dybere-
 gaaende Virkninger af de store Opfindelser, hvis Ind-
 førelse medtog den første Halvdel af Aarhundredet, be-
 gynde at vise sig. Man ved, hvilken mægtig Indflydelse
 f. Ex. Dampmaskinen har haft paa det nittende Aar-
 hundrede. Dens Indførelse og Anvendelse i en Mængde
 Forhold, dens Benyttelse f. Ex. i Samfærdselsmidlernes
 Tjeneste, dertil medgaar den første Halvdel af Aar-
 hundredet, medens alle de Forandringer i social Hen-
 seende, der ere en Følge af Maskinernes Anvendelse
 som Arbejdskraft, af deres udstrakte Benyttelse til
 Samfærdselsmidler og mange andre Forhold — de
 komme ikke strax med det samme. Disse Virkninger
 føles først for Alvor og i hele deres Omfang i den
 sidste Halvdel af Aarhundredet, og de medføre en
 Række indgribende Forandringer i mangfoldige Sam-
 fundsforhold og for en meget væsentlig Del netop for
 de Næringsvejes Vedkommende, som der her er Tale
 om. Forsaavidt vilde det vistnok have været langt
 mere konsekvent, hvis Næringsfriheden var kommen
 som et af de sidste Led i denne sociale Udvikling, i
 Stedet for at den blev den Port, gennem hvilken den
 nye Tid holdt sit Indtog. Det er klart, at dette om-
 vendte Forhold har maattet øve en særlig Indflydelse
 hos os.

Ind ad den aabne Port spaserede da først og frem-
 mest Maskinerne. Og de bleve modtagne, om end med
 jævn dansk Sindighed. Men de, der tog imod dem,
 det var ikke Handværkere; det var den hos os halv-
 vejs nye Klasse af Mennesker, der benævnedes sig In-
 dustridrivende. Kapitalen, der i Reglen gik af Vejen
 for Haandværket, som kun bød den et ringe Udbytte,

stod til deres Raadighed, og med deres Maskiner og Kapital kunde de tumle sig frit uden Frygt for at gribe ind i Haandværkets gamle Rettigheder og blive viste tilbage i Kraft af strænge Lavsbestemmelser. Og ganske forstaaeligt greb deres Virksomhed ind paa alle Haandværkets Omraader og sporedes der desto stærkere, jo længere Tiden gik. Snart var det et helt Fag, som blev overflødig, snart var det enkelte Artikler eller Specialiteter, hvormed Maskinerne gik Haandværkerne i Næringen, og som de fratog dem. Herpaa kender utvivlsomt Enhver Exempler. Men Forholdene kunde ogsaa være mere komplicerede. De kunde medføre en hel eller delvis Omdannelse af Haandværkerens Virksomhed. Paa engang saa Fabrikanten sig istand til at levere ham halvfærdige Fabrikata, som Haandværkeren tidligere selv havde forarbejdet, og den Opgave tilfaldt nu ham at fuldføre Bearbejdelsen af disse, undertiden endog efter nye Methoder og i nye Former. Med Klaviaturfabrikernes Opstaaen ophører Tilvirkningen af saadanne for Fortepianofabrikanterne, og deres Virksomhed undergaar derved ikke uvæsentlige Forandringer. Idet Klædefabrikanterne give sig til at forfærdige Filtlapper, levere de Hattemagerne et halvtfærdigt Produkt, som det nu bliver disses Opgave at gøre færdigt. Men i disse og mange beslægtede Tilfælde gribes der i saa væsentlig Grad ind i Haandværkerens Virksomhed, at denne næsten kan komme til at skifte Karakter. Dertil kommer saa, at der opstaar helt nye Virksomheder, f. Ex. Tilvirkningen af Petroleumslamper, Gaslamper o. Lign., som Haandværkeren maa modtage af Fabrikanten, og som han i en Mangfoldighed af Tilfælde ikke kan skyde fra sig, fordi de ere saa be-

slægtede med hans egne Frembringelser, at han maa have dem med ved Forhandlingen af disse. Man vil let se, at ingenlunde alle de her omtalte Forandringer ere ensbetydende med Haandværkerens Tilbagegang eller Ruin — Blikkenslageren vil utvivlsomt anse Petroleumslamperne for en heldig Forøgelse af hans Varer — men man prøve blot paa at samle den hele Mangfoldighed af Forandringer paa dette Omraade: nye Methoder, nye Materialer, nye Former, og at sammenholde den med den raske Fremvæxt af Fabriker og Industrier for at faa et Indtryk af, hvor overvældende, hvor indgribende den skete Udvikling maatte blive.

Men gennem den aabne Port kørte ogsaa Jernbanetog ind og ud, og Dampskibe sejlede til og fra Havnen. Hele Nutidens Udvikling af Forbindelsesmidlerne falder i denne Periode. Med dem komme ikke blot de alt nævnte Maskiner ind, men ogsaa Varer i Massevis, baade saadanne, som vi tidligere have kendt og selv tilvirkede, og nye, som vi ikke kendte, og hvis Tilvirkning vi først skulde til at forsøge. Hyp-pigt ere disse Varer billige, og Grossisterne og Importørerne gribe efter dem og etablere ved Hjælp af dem en Konkurrence, som rettes ikke blot mod Haandværkerne, men ogsaa mod Fabrikkerne. Det er Handelen, som ogsaa har udviklet sig, og som træder konkurrerende op mod Haandværk og Industri. Den Forening af Haandværk og Handel, som Næringsloven aabner Muligheden af, skaffer Haandværkeren en Række Konkurrenter paa Halsen, af hvilke nogle befatte sig med Salget af ganske de samme Varer som han, medens andre snappe snart hist og snart her en Artikel fra ham, som de mene passer til deres øvrige Virksom-

hed. Og heller ikke Fabrikanten gaar fri; de store Magasiner eller enkelte alsidige Forretninger opstaa og gribe ind paa hans Omraade. Forandringerne indskrænke sig dog ikke hertil. Lige saa komplicerede som de Forhold blive, der opstaa ved Maskinernes Udvikling, lige saa mangeartede ere de ogsaa i de Tilfælde, hvor Handelsomsætningen, tildels som Følge af Forbindelsernes Udvikling, berører Haandværk og Industri. Man behøver her blot at tænke paa de mange nye Former for Forretningsførelse, som vor Tid kender. Det er selvfølgelig heller ikke i dette Tilfælde dermed altid sagt, at alle disse Forandringer virke ødelæggende eller tilintetgørende paa Haandværk og Industri; der er mange Tilfælde, hvor den her skitserede Udvikling er kommen Industriens og Haandværkets Udøvere til Gode — Forening af Handel og Haandværk kan jo ligesaa fuldt benyttes af Haandværkeren som af den Handlende — men i deres Mangeartethed, i deres næsten i hvert enkelt Fag forskelligartede Indgriben have ogsaa de hyppig beredet dem en Række Vanskeligheder, som ere blevne følte haardt, særlig af Haandværkerne.

Og endelig er der en tredje stor og indgribende Forandring, som den sidste Halvdel af Aarhundredet har bragt. Det er Arbejdsforholdenes Udvikling. Kampe mellem Arbejdsgivere og Arbejdere ere ingenlunde nye, og ogsaa fra vore Forhold kendes der Exempler paa saadanne i Fortiden. Men i Nutiden spille de en ganske anden Rolle end tidligere. De ere en Virkning af den moderne Arbejderbevægelse, der finder sit Udtryk i Arbejdernes selvstændige Organisation og det Modsætningsforhold, hvori denne træder til Arbejdsgiverne. Hvad man end mener om denne Organisation, hvorledes man

end i hvert enkelt Tilfælde vil dømme om dens Op-træden og de Fordringer, der fra dens Side stilles, saa vil det ses, at paa et Tidspunkt, hvor Mestrenes Organisation lige er bleven opløst, uden at en ny endnu er skabt, og hvor en Række indgribende Forandringer samtidig paa alle Punkter foregaaer, bidrager den Udvikling af Arbejderforholdene, som i Nutiden har fundet Sted, kun til yderligere at forøge de Vanskeligheder, hvorunder Arbejdsgiverne — Industridrivende og Haandværkere — leve.

De Paavirkninger, hvorunder dansk Haandværk og Industri have henlevet deres siden Næringsfrihedens Indførelse forløbne Livsafsnit, ere hermed ingeniunde alle nævnte. Men allerede det Anførte, skitseret som det er i store Træk, fordi en Indgaaen paa Enkeltheder vilde blive af for stor Vidtløftighed, vil forhaabentlig være nok til at give Forstaaelsen af de derved skabte Tilstande. Det er for største Delen af dem, som befinde sig i Bevægelsen, en Opløsningens og Forvirringens Tid, hvori de ikke kunne finde sig tilrette. Mændene af den gamle Skole, Haandværksmestrene, ere her uheldigst stillede; de føle sig bundne ved Traditionens Magt, raade kun over smaa Midler og kunne i Reglen — hvis det forøvrigt lykkes dem — først gennem et Par Generationer arbejde sig op i Fabrikanternes Række. Den ny Tids Mænd, den stedse voxende Klasse af Industridrivende og Fabrikanter, ere noget bedre stillede, men heller ikke for dem er Tilstanden altid lys og solbeskinnet. Fabrikanten lider paa sin Vis under de samme Forhold som Haandværkeren; hans Situation er i mange Tilfælde ingeniunde saa forskellig fra dennes,

selv om han undertiden er i Besiddelse af større Modstandsevne.

Opløsningen, Forvirringen, der har hersket i den siden 1862 forløbne Aarrække, er i Hovedsagen forarsaget ved Produktionsformernes Omdannelse. Men denne endnu ikke tilendebragte Forandring har hos os fundet Sted under særlig ugunstige Vilkaar, og blandt dem maa ogsaa medtages den politiske Strid, der i et langt Tidsrum holdt saa godt som alle andre Spørgsmaal nede. Det er derfor ogsaa værd at lægge Mærke til, at saasnart der indtraadte en Stilstand i den politiske Kamp, var Haandværkerspørgsmaalet et af de første, som bankede paa. Og det vilde være forunderligt Andet. Al den Uro, Opløsning, Forandring, som har fundet Sted, har naturligt maattet gøre Virkning.

Der maa da først og fremmest lægges Mærke til, at denne Bevægelse er begyndt som en Haandværkerbevægelse og fremtræder i sine Virkninger som en saadan. Den er opstaaet blandt Haandværkerne og særlig blandt dem af disse, der have følt sig stærkest trykkede af Maskinernes og Kapitalens Overmagt, men den har efterhaanden bredt sig videre, om den end giver sig til Kende paa forskellig Maade. Forskellen ytrer sig ingenlunde altid derved, at de opstillede Fordringer ere forskellige; man vil i det Følgende se, at der er væsentlige Punkter, hvorom der — ialtfald foreløbig — hersker stor Enighed, selv om man er nok saa uenig i sin Grundbetragtning. Den heri herskende Uoverensstemmelse kommer til Udtryk — og det ofte meget skarpt — i den Maade, hvorpaa Haandværket tager Stilling til Industrien, om det lægger Vægt paa Modsætningerne mellem dem eller paa Foreningspunkterne.

Om der har fundet en virkelig Tilbagegang Sted for den danske Haandværkerstands Vedkommende eller ej i de siden 1862 forløbne Aar, er endnu et meget omtvistet Spørgsmaal. Der er mange Haandværkere baade i Hovedstaden og i Provinserne, som besvare Spørgsmaalet benægtende, og som fastholde, at Haandværket og Haandværkerne ingenlunde ere gaaede tilbage, hverken i økonomisk Henseende eller i faglig Dygtighed; der er en anden og ligeledes talrig Klasse af Haandværkere, som ligesaa bestemt besvarer det bekræftende, og som af fuld Overbevisning deltager i de almindelige Klager over Haandværkets Undergang. Det Standpunkt, der i saa Henseende indtages, er vel først og fremmest en Følge af hver Enkelts personlige Erfaringer, og det kan vanskelig forlanges, at de ved Bedømmelsen af disse skulle kunne tage med i Beregning, i hvor stor Grad de have været i Stand til at rette sig efter Forholdene og istedetfor at lade sig beherske og trykke af disse have forstaaet at omforme deres Bedrift efter dem. Men ud fra dette Standpunkt deler Haandværkerbevægelsen sig i to Grupper: i den ene findes de, der betone Modsætningerne mellem Industri og Haandværk, og som hævde, at den førstes Fremgang er ensbetydende med det sidstes Undergang; i den anden de, der holde paa Fællesskabet mellem Industri og Haandværk og i alt Væsentligt ville have dem til at følges sammen ad fælles Baner og i Løsningen af fælles Opgaver.

Utilfredshed med Nutiden og de for Erindringen stedse i forskønnet Lys fremtrædende Minder om Fortiden have skabt de Misfornøjedes Klasse. For dens Medlemmer staar det som næsten ufatteligt, at de, der

have gennemgaaet en Lære, besøgt en teknisk Skole, aflagt en Prøve og maaske endog modtaget en Belønning for denne, skulle være udsatte for, at der ved Siden af dem opstaar en Konkurrent, der maaske ikke har en eneste af disse Betingelser. Øvrigheden stiller sig ens overfor dem Begge, idet den giver dem Begge det samme Borgerskab. Køberne gaa ind ad Dørene hos dem Begge uden at spørge om, hvem der er Fagmanden og hvem ikke. Og hvad der maaske harmer allermost, det er, at Fagmanden ser, at den Anden sælger netop saadanne Varer, som han som Fagmand finder det under sin Værdighed at levere. Den samme Ligeegyldighed fra Forbrugernes Side overfor dette Spørgsmaal gentager sig under andre Former. Den kan komme frem ved en Licitation, hvor Fagmanden maa konkurrere med en Ikke-Fagmand og maaske bukke under for dennes billigere Tilbud og det ringere Arbejde, han præsterer. Der er da Haandværkere, som tage Forholdene, som de ere, og slaa ind paa de samme Veje som deres Konkurrenter uden at lade deres faglige Samvittighed betynde heraf.

Men der er Andre, som ikke kunne eller ville gøre dette. Hvad er da naturligere, end at de i deres Harme støtte sig til det, som de have forud for Konkurrenterne, og at de med en vis Selvfølelse hævde deres faglige Uddannelses Betydning. »Den faglærte Haandværker« bliver det Mærke, under hvilket denne Gruppe samler sig; med det træder den i Modsætning til Konkurrenterne; i Kraft af det fordrer den Hensyntagen og Beskyttelse.

Hvori nu denne Beskyttelse skal bestaa, ligger lige fra Haanden. Naar det er Næringsfriheden, som er Skyld i Haandværkets og Haandværkernes Tilbagegang,

saa er der kun ét Hjælpemiddel — at begrænse den. Der forlanges ikke, at den gamle Tingenes Tilstand skal genindføres. Det indrømmes, at de gamle Lavstilstande være uholdbare, og at de burde reformeres. Men samtidig fastholdes, at man er gaaet for vidt, og at der derfor maa foretages en passende Indskrænkning i Næringsfriheden. Og den Hovedfordring, der i saa Henseende opstilles, gaar da ud paa Genindførelsen af en tvungen Fagprøve, hvad enten denne nu ønskes som en Svendep prøve eller en Mesterprøve eller begge Dele eller ogsaa, hvad der synes at være mest Stemning for: en Duelighedsprøve, af hvilken Retten til at antage og oplære Lærlinge bliver gjort afhængig. Udvøvelsen af Haandværk og hvad dermed staar i Forbindelse skal ikke længer være overladt til den Første, den Bedste, der har Lyst dertil. Den skal indskrænkes til dem, der have lært deres Fag og have aflagt tilfredsstillende Vidnesbyrd herom. Som man kun kan blive Embedsmand, Læge eller Officer efter en forud aflagt Prøve, ved hvilken man godtgør sin Dygtighed, saaledes skal man ogsaa kun kunne blive Haandværker efter at have bevist, at man har lært og forstaar sit Fag.

Det er dette Forlangende om Indførelse af tvungne Fagprøver, som er det væsentlige Udtryk for de Fordringer, der fra denne Side opstilles. Men det skal dog tilføjes, at denne Fordring ogsaa har fundet Tilslutning hos mange Haandværkere, der ellers ikke staa paa samme Udgangspunkt, og som navnlig ikke ville gaa med til de yderlige Konsekvenser, hvortil man fra dette er kommet. For disses Vedkommende saavel som for de Industridrivendes, der ogsaa have ment at kunne

gaa ind paa Fordringen om tvungne Fagprøver, maa Tiden først vise, hvorvidt de i Længden ville hævde dette Standpunkt. Forskellen mellem de Maader, hvorpaa Haandværket er blevet paavirket, viser sig, som alt berørt, ikke nær saa meget i de Fordringer, der stilles, som i det forskellige Udgangspunkt. Først efterhaanden som Tiden medfører en skarpere Adskillelse mellem de to forskellige Opfattelser, vil det vise sig, om ikke ogsaa Fordringerne ville blive forskellige.

Fra Hævdelsen af den faglærte Haandværkers Særstilling og Særrettigheder lader sig nu udlede forskellige Krav, der endog kunne blive meget vidtgaaende. En hidtil af meget underordnede Kræfter ledet Agitation har da ogsaa prøvet paa at opstille saadanne, og det er en ganske interessant Bevægelse, der vel fortjener Agtpaagivenhed, som herved er frembragt.

Den faglærte Haandværker opstilles da først og fremmest som Modsætning til de af Konkurrenterne, der ikke ere faglærte. Det er Maskinerne og Kapitalen, der have trængt Haandværket som saadant tilbage, og de, der arbejde med disse, ere derfor Haandværkets Fjender. Det Modsætningsforhold, som derved tilvejebringes mellem Haandværkerne paa den ene Side, Fabrikanter og Industridrivende paa den anden, fører til, at disse proklameres som Haandværkernes naturlige Fjender, som deres Ødelæggere, og deres virksomste Midler hertil ere »Stordriften« og »Storkapitalen«. Denne Sidste er navnlig Haandværkets svorne Fjende, mod hvilken der allerede er prædikeret adskillige Korstog — hidtil dog uden nævneværdigt Resultat. Derfra gaar man da videre til at gøre overhovedet alle dem, som ikke ere faglærte Haandværkere, og som ikke holde sig indenfor det lille

Haandværks Omraade, til »Storindustridrivende«, hvis Interesser ere »de smaa Haandværkeres« absolut modsatte. Saa gælder det om for den faglærte Haandværker at hævde sig og sin Stand, at kæmpe for dens Bevarelse og at tage Ordet i de mange Tilfælde, hvor dens Interesser krænkes eller tilsidesættes. Den i og for sig naturlige Tanke, at ogsaa Haandværkerne bør have deres Talsmænd i Rigsdagen og i Byraadene, bringes nu frem ved enhver mulig og umulig Lejlighed; ved ethvert Rigsdagsvalg eller ethvert Byraadsvalg, i Tide og i Utide opstilles der «Haandværkerkandidater»; der oprettes en selvstændig »Vælgerforening for Haandværkere og Industridrivende«, og da Politiken jo i de fleste Tilfælde søger at gøre sin Indflydelse gældende ved ethvert Valg, er det naturligt, at et eller andet politisk Parti forsøger en Alliance med Haandværkerne for ogsaa at vinde deres Stemmer.

Men denne Bevægelse bliver ikke staaende herved. Den uddrager endnu en Konsekvens af sin Grundbetragtning, den, at de faglærte Haandværkeres Interesser kun kunne varetages af dem selv. Dette Princip skal gennemføres paa alle Omraader. Det er ikke blot i Rigsdag og i Byraad, at Haandværkernes Sag kun kan føres frem af Haandværkere; det samme gælder i Foreningerne og i alle de Institutioner, der ere knyttede til Haandværket. Der bør kun sidde Haandværkere i Bestyrelserne for Haandværker- og Industriforeningerne; de tekniske Skoler bør kun ledes af Haandværkere; de Kommissioner, for hvilke de frivillige Svendeprøver skulle aflægges, bør kun bestaa af faglærte Haandværkere osv. Og som alle doktrinært gennemførte Principer bliver da ogsaa dette i højeste Grad uret-

færdigt, saavist som de fleste af de bestaaende Foreninger, tekniske Skoler osv. netop for en væsentlig Del skyldte deres Tilblivelse og Bestaaen til det Arbejde og de Bidrag, der ere ydede af Mænd, som ikke selv høre til Haandværkerstanden, men ere dens Venner. Det vilde næppe være for meget sagt, at hvis man med ét Slag vilde udskyde alle dem, der udenfor Haandværkerstanden den Dag idag arbejde for dennes Institutioner, vilde mangfoldige af disse være tilintetgjorte.

Den anden Form for den moderne Haandværkerbevægelse stiller ogsaa som oftest en tvungen Fagprøve paa sit Program, men den drager ikke de samme Konsekvenser heraf, som de Førstnævnte, den ser ikke deri det ene saliggørende Middel, og den søger tillige ad andre Veje og ved andre Midler at naa det Maal, der for den er det vigtigste: Haandværkerstandens Bevarelse og Opretholdelse. Ogsaa den erkender, at Maskiner og Kapital udøve et Tryk paa Haandværket, den indrømmer, at der paa mange Punkter er en Mod-sætning mellem Haandværket og den lille Industri paa den ene Side, den store Industri paa den anden — man ser, at den ogsaa har flere Kategorier end de, der blot bestaa af »de Smaa« og »de Store« — men den erklærer derfor ikke Fabrikanter og Industridrivende for Haandværkernes Dødsfjender og mener tværtimod, at de i mange Tilfælde have fælles Interesser. En af disse er Toldspørgsmaalet, en anden er Arbejderforholdene. Den vil ikke tro paa, at det skal gaa som Socialisterne profetere, at »det lille Haandværk« er dødsdømt, og at de smaa Mestre derfor slet ikke have andet at gøre end at slutte sig til Arbejderne og dele Skæbne og Organisation med disse. Den hævder, at den personlige

Dygtighed og det personlige Initiativ nu — mere end nogensinde — have deres Betydning saavel for Haandværkeren som for den Industridrivende, og at det ved Hjælp af disse Egenskaber, ved Udvikling af Dygtigheden, ved at tage Tidens Fordringer iagt og ved at benytte sig af de moderne Arbejdsmaader samt endelig ved fælles Organisation vil være muligt at bevare Standen. Dertil kræver den saa Støtte fra Statens Side, og ogsaa den for sit Vedkommende ønsker Talsmænd for Haandværkets og Industriens Sag — og ganske naturligt ønsker den helst disse af Standens egen Midte — i Rigsdagen og i Byraadene.

Til Støtte for denne Opfattelse pege dens Tilhængere da først og fremmest paa, hvad der i de forløbne 30 Aar er udrettet af Industridrivende og Haandværkere i deres Stands Tjeneste. De kunne da begynde med at henvise til den voxende Følelse af Standens Betydning og Ønskeligheden af dens Bevarelse, i hvilken jo ogsaa den anden Bevægelse har taget sit Udgangspunkt. Men dernæst kunne de ogsaa pege paa positive Resultater. Der er først den hele Række af Haandværker- og Industriforeninger, som fra en beskedne Begyndelse ere voxede op til at blive saa talrige, at de næsten findes i enhver Købstad — undertiden er der endog et Par Stykker i en og samme By — og som nu oprettes ogsaa af Landsbyhaandværkere. For at lade Tallene tale kan det anføres, at da Fællesrepræsentationen blev stiftet i 1879, talte den 67 Foreninger med ca. 19,000 Medlemmer, medens den paa sit store Fællesmøde i Sommeren 1892 repræsenterede 126 Foreninger med ca. 30,000 Medlemmer.

Dernæst kunne som Frugter af de forløbne Aars

og særlig af de nævnte Foreningers Virksomhed henvises paa den ene Side til de talrige velgørende Stiftelser, der tilmed ofte raade over en betydelig Kapital, som de have tilvejebragt for gamle Haandværkere og deres Familier, paa den anden Side til det stedse voxende Antal tekniske Skoler, som ere opstaaede over hele Landet. For ogsaa her at anføre et Par Tal, der kunne belyse Fremgangen, kan oplyses, at der i 1862 bestod 32 saadanne Skoler, hvilket Antal i 1881 var voxet til 68 og i 1892 til 84. Men denne Udviklings Omfang maales ikke blot ved Forøgelsen af Skolernes Antal; den giver sig ogsaa et Vidnesbyrd i den Understøttelse, Staten yder disse Skoler. I en lang Aarrække var den tekniske Skole i København den eneste af disse Anstalter, der fik Statsunderstøttelse; paa Finansloven for 1862—63 var der første Gang opført et Beløb af 8000 Kroner »som Tilskud til Udstillinger eller til tekniske Skoler i de enkelte Købstæder«, og indtil op i Halvfjerdserne yder Staten regelmæssig 4000 Kr. aarlig til Udstillinger og tekniske Skoler i Provinsbyer, men derefter tager Tilskudet Fart, og det er paa Finanslovsforslaget for 1893—94 opført med 40,000 Kr. til Skolen i København og 70,000 Kr. til Provinsskoler, en Sum, som man rimeligvis i en nær Fremtid vil se betydelig forøget. Samtidig dermed yder Staten Tilskud til Lærernes Uddannelse, til Opførelsen af selvstændige Skolebygninger m. m.

Endvidere kan der henvises til, at efter at Foreningerne i Juli 1879 havde sluttet sig sammen i »Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk«, er det lykkedes dem tildels ved denne Organisations Hjælp at gennemføre en Række Foranstaltninger

til Fordel for Industriens og Haandværkets fælles Anliggender. Af saadanne kunne nævnes Ordningen af de rejsende Svendes Forhold, der har fundet sit Udtryk i Oprettelsen af talrige »Rejseforeninger« og i Forbindelse med disse staaende Svendehjem, af hvilke de førstnævnte siden den 16de Juli 1885 have dannet en selvstændig Organisation: »Haandværkssvendenes Rejseforeninger«. Ligesom man derved for største Delen har faaet hævet det Tiggeri, der dreves af Vagabonder under Navn af vandrende Svende, saaledes har Ordningen af disse Forhold ogsaa bevirket, at den for Haandværkerstanden saa nedsættende Visering, der fandt Sted i Følge Forordningen af 10de December 1828, i Henhold til et justitsministerielt Cirkulære af 31te Decbr. 1886 er hævet for de enkelte Foreningers Medlemmer. Ogsaa den betydelige Støtte, som Staten — som ovennævnt — nu yder de tekniske Skoler, er for en væsentlig Del tilvejebragt, efterat Haandværkerne have kunnet formulere deres Ønsker herom gennem den nævnte Fællesorganisation. Som et tredje Omraade, paa hvilket man efter dennes Oprettelse har naaet nogle Resultater — om end Udviklingen nu synes tilbøjelig til at forlade disse — kan endvidere nævnes Bestræbelserne for at fremme Aflæggelsen af frivillige Svendepøver, for at indføre større Ensartethed i disse og for at faa Præmiering af de dygtige Svendestykker almindeliggjort.

Hvad der saaledes er udrettet baade før og efter Fællesorganisationens Ikrafttræden, er dog næsten for Intet at regne mod, hvad man endnu ad de praktiske Bestræbelsers Vej haaber at kunne opnaa. Det er en Række betydelige Opgaver, snart beregnede paa Haandværket alene, snart paa dette og Industrien i Forening,

man her har stillet sig, og de kunne væsentlig sammenfattes i to Hovedgrupper.

I den ene af disse kan indordnes hele det Arbejde, der gaar i Retning af at udvikle Dygtigheden, fremme Produktionen og forbedre Afsætningsforholdene. Til det første Maal sigte fornemmelig Fagklasser, Fagskoler, Forsøgslaboratorier osv., og Haand i Haand med denne Virksomhed for Udviklingen af den faglige Dygtighed gaa Bestræbelserne for at skaffe Haandværkeren en merkantil Uddannelse for derved at sætte ham istand til at erhverve sig det fornødne Overblik over sin Forretnings Drift og Førelse. Hvad Produktionen angaar, bestræber man sig for at lette Haandværkets Vilkaar ved at lade det benytte de Muligheder, der synes at aabne sig for Indførelsen af billig Drivkraft, smaa Kraftmaskiner og Arbejdsmaskiner paa dets Omraade. Samtidig dermed henvises som Midler til at lette dets Produktionsvilkaar til de allerede i Tyskland i stor Udstrækning benyttede Fællesindkøb af Raastoffer, til Fællesdrift og Fællesudsalg, til Kreditbankerne for Haandværket og til en Kreditforening for den store Industri. Adskilligt af, hvad her er nævnt, er i Virkeligheden Ting, som delvis allerede er bragte til Udførelse, delvis drøftes og søges fremmede. Det samme gælder ogsaa om flere af de Foranstaltninger, der nævnes i det Følgende. Som Midler til at fremme Afsætningen kunne nævnes den ved Juletid 1890 første Gang rejste Bevægelse »Køb dansk Arbejde«, der finder sit naturlige Supplement i Bestræbelserne for at tilvejebringe et dansk Arbejde af særlig god og smuk Beskaffenhed. I Forbindelse hermed staar Virksomheden for Udviklingen af en særlig dansk Kunstindustri, der skal støttes af det under Op-

rettelse værende danske Kunstindustrimusæum, og som munder ud i Forsøg paa at skabe en Export af saadanne danske Frembringelser, baade kunstindustrielle og andre, baade Industriens og Haandværkets, som ere ejendommelige for Danmark. Ogsaa Exportspørgsmaalet i sin Helhed er blevet taget op til Drøftelse, og tildels i Forbindelse dermed staa Bestræbelserne for at tilvejebringe en industriel Konsulentvirksomhed, der kan støtte Haandværk og Industri paa en Række Punkter i Lighed med, hvad der for Landbrugets Vedkommende finder Sted med dets Konsulentvirksomhed.

Den anden Arbejdsgruppe omfatter væsentlig de Foranstaltninger, der søges gennemførte for at bortrydde de Hindringer og Vanskeligheder, Haandværk og Industri menes at lide under. Blandt disse kunne anføres Reformer i Lærlingeloven, Ordningen af Licitationsvæsenet, Forhindring af Misbrug af Auktionsvæsenet, Marskandiserhandelen og Omløben med Varer, Begrænsning af den Ret, Handelsborgerskab giver, Bestræbelser for at faa Forbrugsforeninger og Andelsforetagender stillede lige i Konkurrencen med de private Foretagender osv. Det er vel værd at lægge Mærke til, at det væsentlig er gennem Fællesrepræsentationen, at de fleste af disse Fordringer ere stillede, og at det er paa Grund af disses stadige Fremdragen i denne — de gaa atter og atter igen i dens Forhandlinger ligefra dens første Aar — at de ere blevne henviste til Næringslovkommissionens Overvejelse. Derved har man ad praktisk Vej faaet et Bevis for den Betydning, Tilvejebringelsen af en Organisation har haft, og dette har bidraget betydeligt til at skaffe Organisationstanken Indgang i det danske Haandværk og Industri.

Det vil ikke forundre at høre, at navnlig den første Række af Foranstaltninger og Bestræbelser, som her kun kortelig ere opregnede, mødes med endel Mistillid af den Formation af Haandværkere, der særlig betegne sig som de Faglærte, og som tage deres Standpunkt i Modsætningsforholdet til Industrien. De slaa Vrag paa den kunstindustrielle Bevægelse, fordi den menes ikke at ville gavne den Del af Haandværkerstanden, de repræsentere; de angribe Fællesrepræsentationen, fordi denne i Forhold til sin allerede ikke korte Bestaaen har langt flere uløste end løste Opgaver; de paastaa atter og atter, at hvad der arbejdes for i denne, vil ikke komme »de Smaa« tilgode, men det vil kun gavne Fabrikanter og Storindustridrivende, og at det da ogsaa er Mænd, der tilhøre disse Samfundsklasser, som ere Lederne i den her nævnte Bevægelse. Det vil dog sikkert skønnes, og det er ogsaa allerede flere Gange paapeget, at af Adskilligt af, hvad der her er nævnt, har Haandværket og Industrien Fællesinteresser, og at ikke faa af Foranstaltningerne endog tage specielt Sigte paa det lille Haandværk.

Men selv om man nu vil slaa en Streg over Muligheden af et Fællesarbejde paa alle de anførte Punkter, saa bliver der dog et Omraade tilbage, paa hvilket man hidtil ikke har benægtet dettes Betydning. Det er overfor den Organisation af Arbejdsgivere, som Arbejderforholdenes Udvikling kræver.

Det har varet længe, før det gik op for den nævnte Stand, at det naturlige Pendant til Arbejdernes faglige Organisationer var tilsvarende Dannelser af Mestrene. Da den første Række af Striker tog deres Begyndelse i Danmark i Halvfjerdserne, stod Mestrene fuldstændig

uforberejede. Det skulde væsentlig være Lavene i København, der tog imod dem, som skulde føre Kampen og senere ogsaa undertegne Freden. Men hertil vare disse ikke istand. Flere Omstændigheder bidrog hertil; i første Række den, at Lavene dengang endnu kun førte en Skyggetilværelse. De havde ikke forvundet det Slag, som var tilføjet dem ved Næringslovens Indførelse, og hvorved man ligesom tog Benene bort under dem. De bevarede dog deres Navn og deres Kasser, og disse sidste blev det Kit, der væsentlig var Skyld i, at de ikke fuldstændig sank sammen uden at kunne røre sig. De gamle Medlemmer blev i Lavene, men der kom ingen nye til i noget betydende Omfang. Udenfor dem voxede der i hvert Fag Mestre op, som ikke følte Lyst eller Trang til at indmelde sig, eller som man ikke engang brød sig om at optage, fordi de ikke havde gjort Mesterstykke. Der bestod altsaa to Arter af Mestre, de, der vare indenfor, og de, der stod udenfor, som i mange Tilfælde saa skævt til hinanden, og som ikke i et Nu kunde forenes til fælles Optræden. Og som et andet ikke uvæsentligt Moment kan anføres den forøvrigt ganske naturlige Mangel paa Forstaaelse af Bevægelsens hele Karakter, som dengang endnu herskede. Man harmedes over Svendenes Optræden, over den Utaknemmelighed fra deres Side, som de i mange Tilfælde lagde for Dagen ved uden Hensyn at lystre Førernes Parole; man havde endnu ondt ved at fatte, at det gamle i Lavstiden herskende Forhold mellem Mestre og Svende skulde forvandles til et Modsætningsforhold mellem Arbejdsgivere og Arbejdere, og derved fremkaldtes en Uvilje mod at gaa ind paa

Svendenes Fordringer, som præger hele denne Del af Arbejderbevægelsen.

Den forløbne Aarrække har ogsaa i saa Henseende bragt Forandringer i Opfattelsen, som først og fremmest ytre sig i en vaagnende Erkendelse af, at der ligeoverfor Arbejdernes Organisationer bør bestaa Mesterorganisationer, for at de to Parter kunne forhandle, dømme, føre Krig og slutte Fred. Naar der tales om den vaagnende Erkendelse heraf, vilde det dog være urigtigt at lægge Skjul paa, at denne endnu langt fra er trængt dybt ned eller ialtfald hos den store Mængde af Mestre er bleven omsat fra Erkendelse til Handling. Der kunde anføres mere end et Exempel paa, hvor ringe Tilslutning udsendte Opfordringer til at indtræde i de nydannede Organisationer have fundet, og hvor betydeligt et agitatorisk Arbejde der har været nødvendigt for blot nogenlunde at skaffe dem Fremgang. Men paa den anden Side ere alle de ledende Mænd overbeviste om, at der skal gaas frem ad denne Vej, og der gøres et ikke ubetydeligt Arbejde for at gennemføre denne Sag.

Det er værd at lægge Mærke til, at det særlig i denne Henseende er Provinserne, som ere gaaede i Spidsen. Oprettelsen af den første Centralforening: »Nørrejydsk Bagerforening« skete i Randers i 1874, og det er atter i Provinserne fornemmelig Jylland, som har taget stærkest Del i Bevægelsen. Centralforeningerne, den nye Organisation, satte sig til Opgave at være Fællesforeninger af alle Udøvere af samme Fag og ordnede da i Reglen disse efter Landsdelene, saaledes at de dannede en Afdeling for København — her hyppigst Lavet — en for Østifterne og en for Jylland, og disse tre skulde da atter slutte sig sammen i en Fællesfor-

ening for hele Landet. Vejen, der gaas, kan være noget forskellig; undertiden er det de provinsielle Foreninger, der dannes først; i andre Tilfælde har man gjort Begyndelsen med Fællesforeningen for hele Landet og har derefter søgt at faa de provinsielle Foreninger tilvejebragte.

Der eksisterer for Øjeblikket henved 25 af disse Fagsammenslutninger, der i Reglen kalde sig Centralforeninger. Det bør imidlertid ikke overses, at den væsentligste Del af dem ikke ere oprettede med det som Hovedopgave at være Arbejdsgiverforeninger, der kunne danne en Modvægt mod de tilsvarende Arbejderorganisationer. Udgangspunktet for deres Oprettelse kan i Reglen findes i Landbrugets Organisationer. Der henvises som oftest til disse for at gøre det indlysende, hvilken Fremgang der kan naas ved Organisation, og i Overensstemmelse hermed er det som Regel Varetagelsen af Standens faglige Interesser, der betones som Centralforeningernes Hovedformaal. De skulle forsvare og paatale Indgreb i Standsmedlemmernes faglige Interesser, værne om dem ved Fagblade og Fagmærker, drøfte Spørgsmaal om Fællesindkøb og Fællessalg, virke for Oprettelsen af Fagskoler o. Lign. Derfor betegne de sig ogsaa særlig som Fagsammenslutninger, og dette Ord tages her i dets videste Betydning. Om et Medlem er faglært eller ikke, om han er Haandværker, Fabrikant eller Industridrivende, spørges der i dem ikke om. Det er vel værd at lægge Mærke til, at man i disse Nydannelser, hvor det gælder om at skabe en Fællesorganisation, ser bort fra Fordringen om den specielle faglige Uddannelse og hvad dermed staar i Forbindelse.

Der findes imidlertid i de fleste af disse Foreningers

Love ogsaa en Bestemmelse om, at de skulle kunne optræde i Tilfælde af Arbejdsnedlæggelser el. Lign., og det er ialtfald klart, at naar der for Alvor opstaar en Arbejderbevægelse i et Fag, saa vil det blive denne, som først og fremmest kommer til at beskæftige Centralforeningen, og som vil give den dens Karakter. Det skal heller ikke lades uomtalt, at enkelte af disse Foreninger som den i 1890 oprettede Centralforening af Murer- og Tømrermestre i Østifterne, der har sit Sæde i Næstved, og den i November 1891 i Aarhus oprettede Forening af Arbejdsgivere i Jernindustrien for hele Landet med Undtagelse af København, der har sit Forbillede i den i Januar 1885 oprettede Forening af Fabrikker i Jernindustrien i København, først og fremmest hævde sig som Foreninger af Arbejdsgivere, der skulle staa som disses Repræsentanter overfor Arbejdernes Organisationer.

Men endelig ere disse Organisationsbestræbelser i de sidste Par Aar førte i en Retning, der først og fremmest skal tilvejebringe Mestersammenslutninger. Denne Udvikling har sit Hovedsæde i København, og det er de der bestaaende Lav, den opererer med. Det Opsving, der i saa Henseende er paabegyndt, kan væsentlig henføres til et Par af de seneste store Striker i Hovedstaden: Murerstriken i 1890 og Snedkerstriken i 1891, der have bragt de paagældende Lav til at søge at befæste sig for Alvor for derved enten at kunne forebygge fremtidige Krige eller for, hvis saadanne bryde ud, at kunne føre Kampen med fornødent Eftertryk. De to væsentligste Midler hertil ere Penge og Mandskab. Murerlavet har nu i sin Strikekasse samlet en meget betydelig Kapital; Snedkerlavet har ved en ihærdig Agitation

i kort Tid bragt sit Medlemsantal op til 260. Ogsaa Skrædermestrenes Værneforening af 1885 er en saadan Organisation, der har fastsat Bøder af indtil 5000 Kr. for dem, der bryde de af Medlemmerne gensidig indgaaede Forpligtelser til at staa som Enhed i Tilfælde af Striker eller Lock-out'er. Og heller ikke i disse Tilfælde spørges der, om de, der ville indtræde i Organisationen, ere »faglærte« eller ikke, om de ere store Industridrivende eller smaa Haandværkere, om de have mange eller faa Arbejdere, og om deres Bidrag til Fælleskassen som Følge deraf bliver stort eller lille.

Den Virksomhed, der for Tiden udfoldes paa dette Omraade, gaar ud paa at søge tilsvarende Organisationer som de her nævnte gennemførte for alle Lav og der paa at slutte disse sammen i en stor Fællesorganisation. Der har gentagne Gange i København været gjort Forsøg med en stor »Fællesforening for Arbejdsgivere« — saaledes i 1885 — men de mislykkedes; nu vil man begynde med de enkelte Fag. Det er, om man vil, Lavenes Genfødselse i moderne Aand, der tilsigtes. Denne Opgave er naturligt nok tilfalden Haandværkerforeningen i København, thi den har Rammerne dertil. I denne Forening bestaar der foruden Bestyrelsen et Repræsentantskab, der ikke som Repræsentantskabet i saa mange andre Foreninger vælges af Medlemmerne, men derimod af Lavene. Hvert Lav eller hver Forening, der repræsenterer et Fag, sender sin Oldemand eller — hvis dette ikke kan ske — et Medlem af sin Bestyrelse som sin Delegerede til Haandværkerforeningens Repræsentantskab. Hensigten med denne Institution, der kan føres tilbage til Foreningens ældste Tid, var at gøre denne til et Organ for Haandværkerstanden, men i lange Tider

har dette Apparat været ubenyttet. Det blev ført i Ilden, dengang Næringslovkampen stod paa, men er først nu igen kaldet for Alvor frem til Virksomhed. Fra det vil der rimeligvis i en nær Fremtid komme til at foreligge Forslag om en omfattende Organisation for hvert enkelt Fag. Der er allerede indenfor adskillige af disse gjort betydelige Forarbejder, men desuagtet er det ikke sikkert, at Tiden endnu er kommen til Sagens fuldstændige Gennemførelse, og man er som Følge heraf endnu langt borte fra den Fællesforening af Arbejdsgivere, som skulde være Kransen paa Bygningen. Det er nu ikke Landbruget, hos hvilket man henter sine Forbilleder, men derimod de tyske Mesterorganisationer. Og det er ikke sandsynligt, at denne Sag efter engang at være ført frem vil blive opgivet, selv om man foreløbig af Mangel paa Forstaaelse af dens Betydning hos den store Mængde vil blive nødt til at udsætte dens Gennemførelse. Mesterorganisationer, Fagsammenslutninger af Arbejdsgivere eller hvad Navn man nu vil give dem, ere en af de Opgaver, hvis Gennemførelse med Nødvendighed kræves, og denne Nødvendighed skal nok vide at gøre sig gældende, tidligere eller senere.

Der er i det Foregaaende væsentlig talt om Haandværket og om, hvorledes Forholdene for dets Vedkommende have udviklet sig. Selv om man nu staar paa det Standpunkt, at dette intet bør have med Industrien at gøre, vil det dog ses, at flere af de Forhold, som have bidraget til at fremkalde Uro og Opløsning indenfor Haandværket, ogsaa existere for Industrien, og at heller ikke denne fører nogen synderlig rolig eller betrygget Tilværelse. Den har sit Arbejderspørgsmaal og sit Toldspørgsmaal. I dette Sidste har den senere Tid

bragt en Bevægelse, der først og fremmest tager Sigte paa Industrien. Den Agrarbevægelse, som »Toldreformforeningen« i Slutningen af forrige Aar har forsøgt at starte, angriber Industrien paa to Punkter; den beskylder den for at fordyre Forbrugsgenstandene til Fordel for den forholdsvis lille Klasse i Befolkningen, der bestaar af dens Udøvere, medens hele den øvrige Del af Landets Indvaanere, af hvilke Landbrugets Medlemmer udgøre et overvejende Antal, maa betale Tributen, og den anklager endvidere Industrien for at berøve Landbruget dets Arbejdskraft. Allerede i de to her nævnte Forhold ligger der, som man vil se, Momenter nok til at gøre ogsaa Industriens Fremtidsudsigter uklare og urolige. Og de Beskyldninger, som af disse Grunde kunne opstaa hos Industriens Dyrkere, formindskes ikke ved Betragtningen af deres Forhold til Haandværket. Det Modsætningsforhold, der allerede nu af Mange erklæres for at være til Stede, kan for Alvor træde frem og blive exploiteret, naar engang Afgørelsen af Spørgsmaalet om Haandværkets Stilling til Næringsfriheden foreligger. Det vil ikke blive Næringslovkommissionens Betænkning, hvoraf dette vil komme til at afhænge; den afgør endnu ikke Spørgsmaalet. Og selv om den nævnte Kommissions Flertal skulde vise sig at være stemt for Indførelsen af en tvungen Duelighedsprøve, vil dette ikke hjælpe. Kampen tager først for Alvor sin Begyndelse, naar Spørgsmaalet kommer til at foreligge for Lovgivningsmagten og skal afgøres der. Da ville sandsynligvis ogsaa de politiske Partier — saaledes som vi se det i Tyskland — prøve paa at benytte denne Sag som et Agitationsmiddel, og det er da vanskeligt at forudsige, hvor stort et Svælg der

derved kan skabes mellem Haandværk og Industri, hvilke Alliancer, der da ville blive sluttede, og hvilken Indflydelse disse kunne faa paa Afgørelsen af de to andre Hovedspørgsmaal: Arbejder- og Toldspørgsmaalet.

Det er saaledes med blandede Følelser, at baade Industri og Haandværk kunne se ud i den Fremtid, de gaa imøde. Der er Vanskeligheder nok i Øjeblikket, der er Muligheder for endnu flere i Fremtiden. Slutningen af Aarhundredet kaster adskillige mørke Skygger over dem. Men der er heldigvis ogsaa Lyspunkter. Der er en stedse voxende Erkendelse af, at i Meget beror dog ogsaa Fremtiden paa Dygtighedens og Foretagelsesaaendens Udvikling og paa Tilvejebringelsen af Organisationer, og det er et ikke ringe Arbejde, der udfoldes for at skaffe Midler hertil og for at rydde de Hindringer afvejen, som i Tidens Løb have samlet sig. Det er Haabet om, at disse Bestræbelser ikke ville blive opgivne, og at der i Arbejdet paa dem vil samles en stedse voxende Skare, som skal kunne sprede Skyggerne og aabne Udsigt til en lysere Fremtid for Industriens og Haandværkets Udøvere i Danmark.
